

Kinderergotherapeut ontwikkelt in teamverband een nieuwe handschriftmethode

Handiger handschrift

Tekst en beeld: Marjon van Sambeek

De handschriftmethode *Handiger handschrift* leert kinderen op de basisschool schrijven in vereenvoudigd verbonden schrift of halfverbonden blokschrift en biedt extra samenwerkingsmogelijkheden tussen therapeut en school. Kinderergotherapeut Marjon van Sambeek, die de methode ontwikkelde, vertelt er meer over.

Van Sambeek ontwikkelde eerder de online lesmethode *De Schrijfladder*, in nauwe samenwerking met Hans Stroes van scholings- en adviesbureau Alles in Beweging. Deze lesmethode helpt leerkrachten van groep 1 t/m 4 dagelijks de fijne motoriek en andere schrijfvoorwaarden te stimuleren in de klas. De Schrijfladder sluit aan op de belevingswereld en ontwikkeling van jonge kinderen van deze tijd en is een goede voorbereiding op het handschriftonderwijs. De vernieuwende handschriftmethode *Handiger handschrift* is daarna door Van Sambeek ontwikkeld in samenwerking met Sabrine van Everdingen (handschriftdeskundige PABO Zwolle) en Hans Stroes.

Motivatie

De enorme toestroom van kinderen met handschriftproblematiek zegt iets over een groter onderliggend probleem. De laatste twintig jaar is er veel veranderd wat betreft spelen, opvoeding en onderwijs. Ouders en onderwijs slagen er steeds minder goed in om jonge kinderen voldoende vaardigheden mee te geven om met succes te leren schrijven, en te komen tot een soepel en leesbaar handschrift. Veel leerkrachten en

therapeuten zijn niet tevreden over de opbouw en gegeven instructie in de huidige handschriftmethodes. Scholen missen vaak kennis en visie op handschriftonderwijs en vragen vaker advies aan kinderergotherapeuten bij het zoeken naar een nieuwe handschriftmethode. We raken er steeds meer van overtuigd dat therapeuten een groep kinderen behandelen voor problemen die voorkomen zouden kunnen worden door een heel andere aanpak van het handschriftonderwijs met een vernieuwende handschriftmethode.

Probleemomschrijving

We lezen het overal: kinderen spelen minder buiten, bewegen minder dan vroeger. De steeds verdergaande digitalisering heeft gevolgen voor het spelgedrag van veel kinderen met consequenties voor de ontwikkeling van fijne motoriek, schrijfvoorwaarden en handschrift. Toch verwachten we dat alle kinderen na de zomer bij de start in groep 3 gewoon kunnen starten met schrijven. Wij vinden dat het handschriftonderwijs daarom moet veranderen.

Naar onze mening worstelt het Nederlandse handschriftonderwijs met de volgende problemen:

- * er starten steeds meer leerlingen in groep 3 met een tekort aan schrijfvoorwaarden;
- * er vindt onvoldoende effectieve instructie en herhaling van het juiste letterspoor plaats; instructie moet consequent hetzelfde gegeven worden. Een verkeerd letterspoor moet direct gecorrigeerd worden. Het is frustrerend voor een kind om verkeerd ingeslepen lettersporen te moeten afleren en dat kost onnodig veel therapietijd;
- * bij de meeste handschriftmethodes is de volgorde van de aan te leren letters is gekoppeld aan het leren lezen in plaats van aan het leren schrijven;
- * te weinig aandacht voor de handschriftcriteria tijdens instructie en reflectie;
- * de leerkracht geeft onvoldoende concrete feedback door gebrek aan kennis en tijd;
- * er is te vroeg en te veel aandacht voor spelling en koppeling aan andere vakken, terwijl het schrijven nog onvoldoende beheerst wordt;
- * er wordt te vroeg verwacht dat leesletters omgezet kunnen worden in schrijffletters; geschreven voorbeelden worden te vroeg weggelaten;
- * hulplijntjes worden te snel afgebouwd en er moet te snel klein tussen smalle lijntjes geschreven worden;
- * er wordt te vroeg aandacht besteed aan het verhogen van schrijftempo en er worden te weinig differentiatiemogelijkheden geboden.

Preventie

Binnen het competentieprofiel Ergotherapeut richten we ons op preventie van handschriftproblemen, zoals we dat eerder met De Schrijfadder beoogden. Dit komt immers ten goede aan het zelfvertrouwen en de schrijfmotivatie van de kinderen. Met Handiger handschrift willen we zowel de leesbaarheid (gericht op het lezer-effect) als de vloeiendheid (gericht op het schrijver-effect) verbeteren. Onderzoeken, communiceren, samenwerken, professioneel werken, maar ook de competenties innoveren en ondernemen komen hierbij duidelijk aan de orde.

Verdieping

Leidraad werd het boek *Aan de slag met handschriftonderwijs* (Overvelde, A., & Nijhuis -van der Sanden, R. (2018)), waarvan onze collega Sabine van Everdingen mede-auteur is, evenals Margot van Hartingsveldt. De ruim 25 jaar kennis en ervaring van mijn collega Hans Stroes, binnen het basisonderwijs en opleiding Motorisch Remedial Teaching, bleek een goede aanvulling te zijn op mijn kinderergotherapeutische kennis en ervaring. Sabine van Everdingen droeg een belangrijk deel bij voor wat betreft ergonomische aspecten, lettervormen en didactiek. Ingrid Vrenken had een belangrijke bijdrage vanuit de kinderfysiotherapie. We ontwikkelden een gezamenlijke visie op effectief handschriftonderwijs. We wilden een handschriftmethode ontwikkelen waarin onderwijs (onze korte lijnen met de leerkrachten en PABO's), therapie (onze therapeutische ervaringen) en wetenschap (vanuit kinderergotherapie, kinderfysiotherapie, handschriftkunde, didactiek en MRT) verenigd zouden worden.

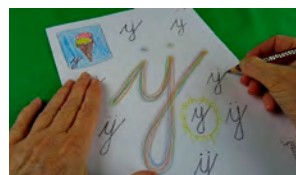
Onze uitgangspunten

Een van de belangrijkste uitgangspunten is de Learning by doing aanpak, naar de Embodiment theorie van Kiefer & Trumpp (2012), die stelt dat cognitie of kennis wordt opgebouwd door de interactie tussen lichaam en omgeving. Daarnaast is effectieve instructie op papier en film, met een schrijvende hand in beeld (motorimaging), een belangrijk aspect. Ten slotte neemt de Zelfdeterminatietheorie van Deci & Ryan (2013) een belangrijke plaats in, net als het stimuleren van een groeimindset.

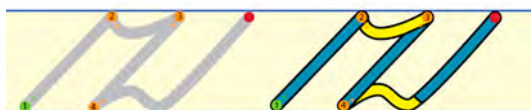
Aandacht voor linkshandigheid.

Visie: Schrijven heeft te maken met grafomotorische én grafocognitieve vaardigheden. Ook de sociaal-emotionele factoren mogen niet onderschat worden.

Algemene voordelen van de methode Handiger handschrift

- 1) Ergonomisch: beide handschriften lokken de ontwikkeling van een natuurlijke schrijfhouding uit. De gekozen letters zijn ontworpen door Sabrine van Everdingen.
- 2) Psychologisch: beide handschriften zorgen voor meer succeservaringen omdat vereenvoudigingen zijn toegepast in de zin van lettervormen en opbouw in moeilijkheidsgraad met eenduidige en consequente instructie in filmpjes waarop een schrijvende hand te zien is.
- 3) Ons verbonden schrift en halfverbonden blokschrift hebben veel overeenkomsten. Als binnen een groep de meeste kinderen verbonden schrijven én enkele kinderen halfverbonden, is dit goed te combineren. Beide handschriften hebben grotendeels dezelfde vereenvoudigde hoofdletters.
- 4) De overstap van halfverbonden naar verbonden handschrift is gemakkelijk te maken.
- 5) Veel mogelijkheden tot differentiatie.

Voordelen van het verbonden handschrift van Handiger handschrift

- 1) Elke letter start met dezelfde ophaal vanaf de grondlijn, een vereenvoudiging op cognitief gebied. De ophaal is een 'strakke' ophaal.
- 2) Veel kinderen hebben bij andere methodes moeite met de lastige golfjes van de m, n, r, v, w, z. Met een strakke ophaal zijn er minder richtingsveranderingen en krijgt het kind een extra rustpunt, wat ten goede komt aan de leesbaarheid.
- 3) Een langere eindophaal na elke letter zorgt ervoor dat de verbinding naar de volgende letter eenvoudiger is.

Voordelen halfverbonden blokschrift van Handiger handschrift

- 1) Het halfverbonden blokschrift (ook wel lopend blokschrift genoemd) lijkt op blokschrift, maar zorgt voor minder problemen met spatiering en spiegelen.
- 2) Het halfverbonden blokschrift geeft een duidelijker woordbeeld dan het blokschrift omdat de letters binnen een woord gemakkelijker als geheel gezien worden.

- 3) De halfverbonden letters lijken op leesletters en kunnen in kortere tijd aangeleerd worden. Dit handschrift biedt ook veel mogelijkheden binnen het speciaal basisonderwijs.
- 4) Door een aantal letters met een ophaaltje te laten eindigen ontstaan logische verbindingen op een natuurlijke manier.
- 5) Het is ons gelukt om het halfverbonden blokschrift te digitaliseren, wat veel extra mogelijkheden biedt in combinatie met andere lessen, zoals spelling.
- 6) Veel kinderen in groep 7 en 8, die bezig zijn met het ontwikkelen van een eigen handschrift, blijken letters te maken die lijken op dit handschrift.

Enkele verschillen met andere handschriftmethodes

Schrijfvoorwaarden

Handiger handschrift start met een breed basisprogramma waarbij intensief gewerkt wordt aan de schrijfvoorwaarden, het aanleren van de juiste papierligging, comfortabele schrijfhouding en pengreep. Met de opbouw *Schrijven begint zo!* worden de kinderen in groep 3 en 4 intensief op het echte schrijven voorbereid met betekenisvolle patronen die al eerder vergroot in groep 2 aan bod kwamen in De Schrijf ladder. Vanaf groep 5 blijft er aandacht gegeven worden aan deze schrijfvoorwaarden.

Letters aanleren

Effectieve instructie op het digibord waarop het schrijfgerei, de schrijfhand en de hulphand te zien zijn. Er is gekozen voor een andere lettervolgorde en er wordt dus, na het aanleren van de cijfers, niet gestart met de moeilijke k en aa. De cognitieve fase wordt verdiept en verlengd. Er wordt gestart met het groot schrijven van letters in regenboogletters met kleurpotloden. Vervolgens wordt kort geschreven met variatie in grootte, druk en tempo in ruime hokjes, waardoor kinderen zelfreflectie ontwikkelen m.b.t. leesbaarheid, potlooddruk en schrijftempo. Daarna wordt er geschreven binnen zones en pas dan tussen hulplijntjes van breed naar smal.

Opbouw

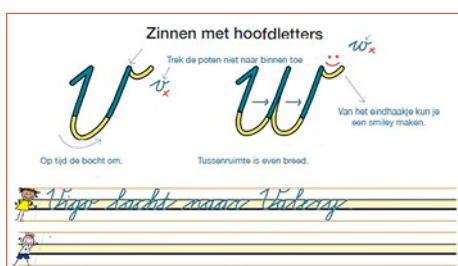
Woorden en zinnen worden langer met een voorbeeld erboven geschreven. De woorden worden kort en eenvoudig gehouden in de beginfase. Het verhogen van het schrijftempo wordt later ingezet. Hulplijntjes blijven gebruikt worden tot halverwege groep 5, ook bij dictee. In de associatieve fase wordt extra tijd genomen voor herhaling in groep 4, 5 en 6 met gevarieerde nauwkeurigheidsoopdrachten.

Schriften, liniering

Er is voor groep 3 en 4 naast de A4-schriften ook gekozen voor A5-schriftjes zodat de kinderen extra uitgedaagd worden om het schrift met de hulphand naar boven te transporteren. Door de instructiefilmpjes en vormgeving van de schriften is de bedoeling van elke les helder. Voor de liniering staat een variatie van poppetjes waarin de meeste kinderen zich zullen herkennen, met hun eigen lijf als referentie. De romp van het poppetje komt overeen met de romp van de letter. De rompzone is consequent geel gekleurd. Het poppetje is schuin geplaatst i.v.m. de juiste schuine papierligging.

Empowerment

Alle leerkrachten van de hele school krijgen via de instructiefilmpjes zelf meer kennis over handschriftonderwijs. Zij worden aangemoedigd goed te observeren en zelf keuzes te maken. De leerkracht heeft meer tijd om direct te coachen en concrete feedback te geven omdat de les digitaal gegeven wordt.

Participatie

Handiger handschrift vergemakkelijkt differentiatie of zorg op maat en komt tegemoet aan verschillen tussen kinderen. Kinderen die minder goed zijn in taal, spelling en rekenen, kunnen met deze methode met meer plezier meedoen. Kinderen kunnen zo blijven deelnemen aan het groepsproces. Werkbladen zijn te downloaden voor pre-teaching, herhaling aan de instructietafel of tijdens de kinderergotherapie.

Tot slot

Naast het aanbieden van een vernieuwende handschriftmethode blijft het uiteraard van groot belang dat kinderen minder achter een scherm zitten, meer bewegen en gevarieerd met beide handen spelen. De Schrijfadder kan hierin een belangrijke rol spelen. Handiger handschrift biedt alle kinderen kansen om een geautomatiseerd soepel handschrift te ontwikkelen, omdat de methode een bredere basis legt in de beginfase, de letters in een andere volgorde geleerd worden en omdat deze handschriftmethode minder talig gericht is. Eerst goed leren schrijven en daarna pas

toepassen. Dit zal de motivatie om vaak en veel te schrijven versterken.

Als de school een schoolabonnement Handiger handschrift heeft, is het handig als de kinderergotherapeut in de praktijk kan inloggen i.v.m. het downloaden van de juiste werkbladen, terugkoppeling naar ouders en het meegeven van extra oefeningen. Uiteraard vergemakkelijkt deze methode het meedenken met de leerkracht op zowel individueel- als groepsniveau, net als het afstemmen van de therapie op het schoolgebeuren.

Wij verwachten dat de kinderergotherapeut binnen een school met handschriftmethode Handiger handschrift efficiënter, doelmatiger en effectiever kan omgaan met de beschikbare uren. Wij zijn overtuigd dat De Schrijfadder en Handiger handschrift een positieve bijdrage zullen leveren aan preventie van handschriftproblemen, empowerment, participatie en inclusie.

Als leerkrachten en kinderergotherapeuten samen informatie willen i.v.m. de keuze van een nieuwe handschriftmethode, kan gratis een gezamenlijke informatieve Teamsafpraak gemaakt worden via info@deschrijfadder.nl. Wil je je als kinderergotherapeut verdiepen in deze methodes en een inlog krijgen, mail dan ook naar dit mailadres zodat we je informatie op maat kunnen geven.

Over de auteur

Marjon van Sambeek is in 1982 afgestudeerd en heeft jarenlange ervaring binnen het regulier en speciaal onderwijs als kinderergotherapeut. Ze is ook auteur van *Stimuleren van handigheid bij kinderen*. In 2017-2018 volgde zij de specialisatie tot kinderergotherapeut. Zij schreef samen met Nicole Schroyen een artikel voor EM: *Blijven we verbinden of laten we het los? Voor- en nadelen van het verbonden schrift en het blokletterschrift*. Ook schreef zij een artikel in EM 3/2023 over *De Schrijfadder*.

Met dank voor het meelesen aan Hans Stroes, Ingrid Vrenken en Bart Nijsten.

Referenties

- Deci, E., & Ryan, R. (2013). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. New York: Springer Verlag.
- De Hoop, A. et al. (2011). *Kinderen leren leesbaar schrijven door positieve feedback*. www.SchrijvenNL.nl

- De Ridder, M & van Bommel, I. (2017). Eerst letterdozen en dan pas schrijven. www.SchrijvenNL.nl
- Evidence Statement motorische schrijfproblemen bij kinderen. (2017). www.fysionet-evidencebased.nl
- Kiefer, M., & Trumpp, N. (2012). Embodiment theory and education: The foundations of cognition in perception and action. *Trends in Neuroscience and Education*, 1, 15-20.
- Kooijman-Thomsson, E. (2022) Pak je pen en toetsenbord Cantal
- Mollink, M. & Van Ee, R. (2018). Verbetering van het handschrift door multisensorische oefeningen. *Ergotherapie Magazine* 06 2018, 27-31.
- Overvelde, A., & Nijhuis -van der Sanden, R. (2018). Aan de slag met handschriftonderwijs. Amsterdam: Boom
- Overvelde, C.S. (2020). Slim schrijven met de hand. Didactief.
- Scherder, E. (2020). Hart voor je brein. Atheneum. Amsterdam.
- Schermer, D. en anderen (2021). Handschrift is hersenwerk. Platform voor handschriftontwikkeling.
- Scholten, A., & Hamerling, B. (2020). Oorzaak en aanpak van handschriftproblemen. *Tijdschrift voor Remedial Teaching*, 5,30-33.
- Turlings, F. (2021) Dysgrafie of dysdidactiek? Een kritische blik op de grafo-motorische benadering van handschriftproblemen. *Orthopedagogiek: Onderzoek en praktijk*, 60(3),95-116
- Turlings, F. & Kuster, S. (2023) Effectief handschriftonderwijs op de basisschool. Uitgeverij Pica
- Van Bommel, I. & van Hartingsveldt M. & Overvelde A. (2015). Leren schrijven anno 2015; Wat heb je daarvoor nodig? *HJK-online.nl*.
- Van Bommel, I. & De Vries, L. Van Hartingsveldt, M. & Overvelde, A. (2022) SASS! Samen aan de slag met schrijven *SchrijvenNL.nl*
- Van Everdingen, S. (2017). Handschriftonderwijs upgraden en professionaliseren. Zwolle: Veerkracht.
- Van Everdingen, S. (2017). Handschriftontwikkeling juist van groot belang in het digitale tijdperk. Zwolle: Veerkracht
- Van Grunsven, W., Njokiktjen, C. (2017). Het schrijven: didactiek en behandeling van stoornissen. Amsterdam: Suyi
- Van Hartingsveldt, M. & Overvelde, A. (2021) Leesbaar en vloeiend schrijven met de hand blijft belangrijk. *Tijdschrift Taal*, jaargang 11, nr. 18
- Van Hartingsveldt, M., & De Vries, L. (2016). Klaar om te schrijven? WRITIC theorie-assessment-advies Writing Readiness Inventory Tool in Context. Hogeschool van Amsterdam
- Van Sambeek, M. & Schroyen, N. (2019). Blijven we verbinden of laten we het los? *Ergotherapie Magazine*. 03 juni 2019, 30-33
- Van Sambeek, M. (2023). De Schrijf ladder. *Ergotherapie Magazine* 03.

— ADVERTENTIE —

Tijd voor meedenken

"Het sparren over hulpmiddelen is waardevol. Zo gepiept, met één belletje"

Vegro
Jouw zorgwinkel

Tijd voor jou. Tijd voor Vegro.

Vegro is **dé hulpmiddelenwinkel** van Nederland. Dankzij 40 jaar ervaring kun je bij ons altijd terecht voor deskundig advies.

Altijd in de buurt

Met onze 50 zorgwinkels verspreid over het hele land is er altijd een Vegro zorgwinkel bij jou in de buurt.

Vegro staat voor je klaar

Bel **0900 - 288 77 66** (lokaal tarief) of kijk op **vegro.nl** hoe we jou kunnen helpen.